

Eesti kaudse evidentsiaalsuse morfoloogilise markeri omandamisest: mõistmiskatse tulemused

Reili Argus, Kadri Suurmäe, Andra Kütt
Tallinna Ülikool

Anne Tamm
Johns Hopkinsi Ülikool, CEU, KRE

Ülevaade. Artikli eesmärk on selgitada välja, millal hakkavad eesti lapsed morfoloogilist evidentsiaali (*vat*-vormi) kaudse evidentsiaalina mõistma. Eesti keel on üks vähestest Euroopa keeltest, kus saab evidentsiaalsust väljendada ka grammatiliselt. Eripäraks on aga, et eesti evidentsiaal on mitmete juhuste kokkulangemisel arenenud tegusõna partitiivivormist ning seetõttu modaalse varjundiga (partitiivevidentsiaal). Vaadeldud eagruppide (4-, 6- ja 9-aastased) on alles 9-aastastel lastel olemas kõik sotsiaalkognitiivse arengu eeldused teabe kaudsuse mõistmiseks. Seega on eesti evidentsiaal uurimisobjektina väärtuslik, peegeldades sotsiaalse taju ja grammatika omandamise seotust. 91 lapsega tehtud katsetes eraldati puhtalt kaudse evidentsiaalsuse tähendusväli episteemilise modaalsuse kategooria tähendusväljast. Omandamise mõistmiskatse tulemuste järgi pakuvad 4-aastased vaid 50 protsendil katse juhtudest välja, et info on neile edastatud kaudselt, ja võivad mõista vormi kas episteemilise modaalina või üldse mitte mõista. 6-aastaste puhul kasvab kaudse kõneviisi mõistmise protsent 66-ni ja 9-aastaste puhul kinnitavad andmed, et eesti partitiivevidentsiaali mõistetakse katsetingimustes juba kaudse evidentsiaalina (taotletud tõlgendus 95%).

Võtmesõnad: lastekeel, esimese keele omandamine, eksperimentaalne meetod

Sissejuhatuseks

Evidentsiaalsus on lingvistikas üsna uuritud valdkond; ka eesti evidentsiaalsuse kohta võib uurimusi leida (Kehayov 2004, Sepper 2005, Tamm 2009, Kütt jt 2014). Eesti evidentsiaalsuse omandamise uurimine on aga alles algusjärgus. Siinses artiklis on tegemist teise katsega kirjeldada eesti evidentsiaalsuse omandamist. Anne Tamme jt tulemustest on esialgu teada ainult see, et 4-aastased eesti lapsed reageerivad vahendatud teabele teisiti kui otsesele (vt Tamm jt 2014). Siinse artikli eesmärk on vaadelda, kuidas eesti emakeelega 4-, 6- ja 9-aastased lapsed evidentsiaalset konstruktsiooni mõistavad ning kuidas see mõistmine vanusega areneb. Katses osales kokku 91 eesti emakeelega last, kellele esitati kahe tegelase vahendusel *vat*-vormis öeldist sisaldav evidentsiaalne lause ning küsiti lapsele sobivas sõnastuses, kas seda vormi kasutanud tegelane on ise info allikas või on see info vahendatud. Tulemusi analüüsitakse kolme eagrupi lõikes ning püütakse selle kaudu määrata, kas ja mis vanuses eesti lapsed *vat*-vormi tähendust mõistavad.

Evidentsiaalsuse harva esinemise põhjal muude keelte lapsele suunatud kõnes võib oletada, et kaudne kõneviis on ka eesti väikelapsega kõneldes pragmaatiliselt väheoluline ja harv ning kognitiivselt keerukas, mistõttu eesti lapsed ei hakka seda mõistma enne 7. eluaastat.

2. Evidentsiaalsusest ja selle omandamisest eri keeltes

Keeleline ja kognitiivne areng on tihedalt seotud: on väidetud, et lapsed rajavad omandatavad keelelised kategooriad kognitiivsetele kategooriatele (Clark 2004: 472) ja et samas aitab keele areng kognitiivsele arengule kaasa (Papafragou jt 2007: 254). Seega pakuvad laste varased kontseptuaalsed arusaamad üldise toetuspinna

keelelistele kategooriatele. Inimesed väljendavad keeleliselt kogemusi, mis on saadud kognitiivselt ehk maailma eri meeltega tunnetades. Keeled aga erinevad selle poolest, milliseid kategooriaid ja milliste vahenditega nad väljendavad. Näiteks türgi keeles on info allikale osutamine kohustuslik: iga minevikuvormis lause sisaldab infot selle kohta, kas see on kõneleja enese sõnum või vahendab ta kelleltki teiselt kuulnud. Ilma evidentsiaalsuse markerita lause oleks ebakorrektn. (Vt nt Aikhenvald 2004.) Eesti keeles võib ja saab info kaudsusele küll viidata, kuid see ei ole kohustuslik. Mõnes keeles, nt inglise keeles, ei ole info allikale viitamine morfoloogiatasandil üldse võimalik ning seda saab teha ainult leksikaalsete või süntaktiliste vahenditega (vt nt Rett jt 2013).

Lapsed alustavad objektide ja sündmuste kohta kontseptuaalse teabe kogumist juba enne, kui nad rääkivad oskavad (Clark 2004: 472). Samas on väidetud, et alles kolmeaastane hakkab pilgu, näoilme ja hääletooni alusel mõistma ümbritsevate käitumist. Teiste inimeste mõtete ja kavatsuste mõistmine hakkab arenema eelkoolieas, kusjuures rohkem varjatud kavatsuste mõistmiseks olulised sotsiaalsed oskused kujunevad välja alles 7–12 aasta vanuses (Kolk jt 2010: 726). Seetõttu võib oletada, et evidentsiaalsuse omandamine peegeldab hästi selgelt laste psühhosotsiaalset arengut.

Evidentsiaalsus on keeleliselt vormistuv viide info allikale (Erelt 2013: 121). Evidentsiaalsus võib olla otsene, nt kõneleja nägi või kuulis midagi ise ehk oli sündmuse vahetu tunnistaja, või kaudne, nt ta vahendab kelleltki kuulnud infot või järeltab seda millestki, st kõneleja teadmine põhineb mingitel kogetud tundemärkidel (vt Öztürk, Papafragou 2007: 256; Erelt 2013: 121).

Eesti keeles ei ole evidentsiaalsuse väljendamine obligatoorne. Otsest evidentsiaalsust saab väljendada ainult leksikaalselt (nt *Nägin, et Jakob läks ära...*), kuid kaudse evidentsiaalsuse väljendamiseks on mitu võimalust. Kaudset vahendatud evidentsiaalsust saab

eesti keeles väljendada grammatiliselt, eelkõige kaudse kõneviisi vormiga (*Ta olevat kodus*), aga ka *da*-infinitiiviga (eelkõige *olema*-verbist, nt *Seal olla üht bokserit nähtud*) ning *pidama*-verbi ja *ma*-infinitiivi konstruktsiooniga (*Ta pidi päris arukas olema*) (vt ka Erelt 2013: 122). Kõige sagedasem paistab neist olevat kaudse kõneviisi vorm (kirjaliku keele kohta Sepper 2005: 85). Võib oletada, et suulises kõnes esineb samasuguse sagedusega mainitud *pidama*-konstruktsiooni ning *olema*-verbi *da*-infinitiivi. Viimasel paistab aga interneti juhuotsingu põhjal *olema* negatiivseid tähendusvarjundeid.

Lisaks infoallikale saab evidentsiaalsussüsteemi vahenditega väljendada ka suhtumist sõnastatavasse infomatsiooni (vt nt Kehayov 2004: 813). Kvotatiiv ehk kaudne kõneviisi vormistab kaudset teatelaadi, kus kõneleja on kolmandalt isikult kuulnud info vahendaja. Teate vahendatusega võib aga kaasneda tõeväärtushinnang, kõneleja võib tegevussituatsiooni käsitada nii reaalse kui ka irreaalsena (EKG I 1995: 82). Kaudse kõneviisi kasutamisega väljendab kõneleja, et kahtleb öeldu tõeväärsuses ega võta endale vastutust selle tõelevastavuse eest.

Allika vahendamise morfeem väljendab ka episteemilist modaalsust. Seetõttu võib *vat*-morfeemi paigutada nii evidentsiaalide kui episteemiliste modaalide alla. Samas väljendab eesti evidentsiaal vaid mittetäielikku tõeväärsust, millel võib olla nii keeleajaloolisi kui ka evidentsiaalidele üldomaseid põhjusi. Nimelt on eesti *vat*-vorm pärit oleviku kesksõna partitiivivormist ja väljendab seetõttu ka osa-terviku suhteid. Nagu sihitise partitiiv märgib piiritlemata objekti või sündmust, nii on partitiiviga seonduv ebatäielikkus ka evidentsiaali tähenduses olemas: meie kaudne evidentsiaal sisaldab episteemilist hinnangut teabe mittetäielikkuse kohta. Kuna keeliti on kategooriate omadused erinevad, eelistavad semantika- ja pragmaatikakäsitlused eesti keelele eriomase kategooria kirjeldamisel terminit partitiivevidentsiaal (Tamm 2009). Täiskasvanute keeles

väljendab viimane nii kaudset evidentsiaalsust kui ka episteemilist modaalsust, ent ei ole kindel, kumba tähendustahku on keerulisem omandada, kas evidentsiaalsus ja episteemiline modaalsus omandatakse koos või eraldi ja kas nende kombineerumine aitab morfeemi omandamisele kaasa või takistab seda.

Üldiselt on leitud, et lapsed suudavad kasutada evidentsiaalsust väljendavaid grammatikaelemente 2-3 aasta vanuses (Aksu-Koç 1988, Papafragou jt 2007). Samas on väidetud, et kuigi lapsed hakkavad nt türgi ja korea keeles evidentsiaalsuse grammatilisi markereid varakult kasutama, tekib neil tõeline arusaam evidentsiaalsusest alles palju hiljem (Öztürk, Papafragou 2007: 2).

Uurimustes, kus on vaadatud, kuidas lapsed infot selle allikast lähtuvalt mõistavad ja kuidas infoallikat tuvastavad, on saadud üsna vastakaid tulemusi.

Näiteks on leitud, et kolmeaastased seostavad nägemist ja teadmist: lapsed on kindlad, et kellelgi, kes on mingit objekti näinud, on selle objekti kohta kindel teadmine (Pillow 1989). Samas on aga lastel raske määrata info tõesuse allikat. Näiteks on leitud, et kolme- ja viieaastaste laste jaoks näib eri laadi tõestusel olevat erinev kaalus (Gopnik, Graf 1988). Nii usaldavad kolmeaastased rohkem seda, mida nad on näinud, kui seda, mida on neile öeldud (O'Neill, Gopnik 1991).

Seega on kaudse evidentsiaalsuse omandamise taga nähtud selle kategooria olemuslikku ja kognitiivset keerukust (Ozturk, Papafragou 2007). Arvatakse, et evidentsiaalsus omandatakse hilja seetõttu, et info allikaga seotu on iseenesest keerukas ja abstraktne. Selleks et saada aru, kust info tegelikult pärineb, peab laps olema võimeline eristama info allikat ning lastel tuleb teha vahet võimalike eri ajal toimunud sündmuste vahel. Evidentsiaali – antud juhul kaudse evidentsiaali – puhul ei ole lapsel võimalik kõnesituatsioonist järeldada ega situatsiooni alusel oletada, et kunagi varem on

olnud veel üks infovahetuse situatsioon, s.o teine situatsioon, milles info edastati tegelasele, kes osaleb kõnehetkel selles situatsioonis, milles laps tema lausutut kuuleb.

Kindlasti mõjutavad kaudse evidentsiaalsuse hilist omandamist ka pragmaatilised tegurid: kaudse evidentsiaali vorm pole ju lapse ja vanema suhtluses tingimata vajalik ning olukordi, kus vahendatakse mujalt pärit infot, ei tule väikese lapsega kõneledes just kuigi sageli ette⁴. Ka ei räägita lapsekesksetes kõnesituatsioonides ilmselt kuigi tihti mujalt kuulnud asjadest, tõstes samas esile seda, et info tõepärasuses on põhjust kahelda. Tundub usutav, et lapsevanemal ei ole motivatsiooni edastada lapsele infot, millesse ta ise päris kindlalt ei usu (vt ka Csibra, Gergely 2009). Kognitiivsest ja pragmaatilisest vaatenurgast võib arvata, et lapsevanem ei kasuta lapsega suheldes keelendeid, mida ta peab lapse arengu seisukohast mõttetuks.

Evidentsiaalsena markeeritud teave võib olla pärit mitmest allikast, mis muudab öeldu tahes-tahtmata lünklikuks, sest allikat ei nimetata: kaudses kõneviisis edastatu võib pärineda teiselt isikult, kaudne vorm võib viidata tegevusele, mis lubas midagi järeldada või mille tunnistajaks kõneleja (visuaalsel või muul moel) oli. Eesti kaudse kõneviisi partitiivne loomus ei pruugi samuti vormi omandamist kergendada. Seetõttu võib oletada, et eesti lapsed omandavad evidentsiaalsuse väljendusvahendid suure tõenäosusega alles pärast seitsmendat eluaastat, sest rohkem varjatud kavatsuste mõistmiseks olulised sotsiaalsed oskused kujunevad Kolgi jt (2010: 726) väitel välja alles 7–12 aasta vanuses.

⁴ CHILDES-i eesti andmekogus olevaid lapse ja vanema dialooge vaadates ilmneb, et üldjuhul räägitakse väikese lapsega sellest, mis toimub kõnehetkel, harva sellest, mis on juba toimunud, ning äärmiselt harva on kõneaineks see, mida keegi teine on öelnud, ehk teisisõnu: teistelt saadud infot vahendatakse väikestele lastele väga harva.

Evidentsiaalsuse omandamist ei mõjuta tingimata see, kas kateooria väljendamine on keeles kohustuslik või mitte. Näiteks on leitud, et keeltes, kus see on kohustuslik, omandatakse evidentsiaalsuse markerid varem (türgi keele kohta Aksu-Koç 1988, Choi 1995). Samas on aga Rett jt värskest kirjeldanud grammatiliselt markeerimata inglise evidentsiaalsuse omandamist (seal ei ole kohustuslik informatsiooni allikale viidata) ning saanud produtseerimiskatses üllatava tulemuse, et lapsed omandavad oskuse evidentsiaalsuse tähendust väljendada siiski samas vanuses kui neis keelis, kus evidentsiaalsuse morfoloogiline marker on olemas ja kohustuslik (Rett jt 2013: 11). Eri tüüpi evidentsiaalsuse paistavad lapsed omandavat eri ajal. Täpsemalt on leitud, et otsese evidentsiaalsuse markerid omandatakse varem (keeltes, kus need eksisteerivad) kui kaudse evidentsiaalsuse omad (Öztürk, Papafragou 2007, de Villiers jt 2009, Rett jt 2013). Kaudse evidentsiaalsuse väljenduse hilise omandamise taga arvatakse olevat nii selle kognitiivne keerukus kui ka väike sagedus sisendkeeles. Türgi keele kaudse evidentsiaali üks tüüp ehk järelduslik evidentsiaal omandatakse vanuses 1;6–2;0, nn *hearsay* ehk meie eesti kaudsele evidentsiaalile paremini vastav indirektaal alles 2;0–3;0 aasta vanuses. Dan Slobin ja Ayhan Aksu-Koç väidavad, et türgi laste keelises arengus kujuneb meie evidentsiaalile vastav evidentsiaal välja hiljem, umbes nelja aasta vanuselt (Slobin, Aksu-Koç 1982, Aksu-Koç, Slobin 1986, Fitneva 2001). Oletust, et kaudset evidentsiaalsust väljendavad keelendid on lastele suunatud kõnes harvad, paistab kinnitavat ka olemasolev eesti laste keelematerjal (CHILDES-i eesti andmekogu⁵), kus kaudse kõneviisi vorme peaaegu ei esinegi. Selle korpuse väikelastele suunatud kõnes on ainult paar näidet kaudse kõneviisi kasutamise kohta:

⁵ Andmekogu on aadressil <http://childes.psy.cmu.edu/browser/index.php?url=Other/>. CHILDES-i eesti keele korpuses on keelematerjali laste vanusest 1 aastat ja 3 kuud kuni 12 aastat, kokku u 130 tunni mahus.

*EMA: *päris maitsev jogurt paistab OLEVAT.* (CHILDES, Vija; lindistus lapse vanusest 2;1.7)

*EMA: *ta miskipärast rääkis, et sa OLEVAT lubanud.* (CHILDES, Vija; lindistus lapse vanusest 3;0.25)

Laste enda kõnest kaudse kõneviisi kasutamise kohta näiteid ei leia. Esimesed *pidama*-verbiga konstruktsioonid, mis evidentsiaalsust väljendavad, leiduvad alles 11-aastaste kõnest. Nii on näiteks Kõrgesaare alamkorpusest pärit *pidama*-verbi konstruktsioon: *CHI: *mitte midagi Vova ütles et tema paralleelile on ta klassijuhataja see PIDI OLEMA ull* [: hull]. (CHILDES, Kõrgesaar; lindistus lapse vanusest 11;9.7)

Vanemate kõnest võib *pidama*-verbiga kaudsust väljendavaid konstruktsioone leida samuti ainult suhteliselt suurematele lastele suunatuna:

*OBS: *aga min ma kuulsin et teil PIDI lasteaias OLEMA täitsa selliseid lapsi ka kes ei pooli tähti ei tunne.* (CHILDES, Kõrgesaar; lindistus lapse vanusest 6;6.19)

Niisamuti on eesti keelele iseomane, et evidentsiaal on valikuline, st sama tähendussisu saab väljendada ka ilma kaudse kõneviisi markerita (nt *Ta rääkis, et sa oled lubanud / Sa olid lubanud, et...*). Nii võib oletada, et lastel puudub tegelikult õige ettekujutus, millistel juhtudel kaudset kõneviisi ja tema markerit üldse kasutatakse.

Eeltoodud nappide leidude taustal võib väita, et spontaanse kõne lindistused evidentsiaalsuse omandamise uurijale sobivaid andmeid ei paku ja sobivam uurimismeetod on psühholingvistiline eksperiment. Samas tuleb ka eksperimendi puhul arvestada laste vanusega. Lapsel ei ole näiteks kolmeaastaselt veel piisavalt kognitiivseid oskusi, et eristada enda ja teise inimese teadmisi (Kolk jt 2010: 726) ning seetõttu on keelekatsete tegemisega parem alustada veidi hiljem. Kolmese lapse arvates on see, mida tema teab, teada ka

teistele situatsioonis osalejatele ja võib oletada, et selles vanuses ei saada kognitiivselt evidentsiaalset ehk täpsemalt kaudse kõneviisi markerist lihtsalt aru.

Evidentsiaalsuse omandamise uuringu esimeses etapis (vt Tamm jt 2014) vaadeldi seda, kuidas eesti keelt omandavad lapsed evidentsiaalsele teabele reageerisid. Katses uuriti, kas grammatika mõjutab 4–6aastaste lasteaialaste käitumist uute esemete ja omaduste avastamisel, ning seda mõõdeti laste järgneva tegevuse kaudu. Tulemused näitasid, et evidentsiaalide kasutamine laste üldistusprotsesse ei pärssinud ehk teisisõnu: vahendatud teave ei tekitanud lastes tunnet, et see informatsioon on oluliselt vähem üldistamist väärt. 4-aastaste lastega eraldi tehtud katsete tulemustest võib järeldada, et lapsele suunatud keeles kuulnud evidentsiaalid tekitavad lastes huvi uute esemete omaduste või uue grammatika tähenduse vastu. 6-aastaste puhul tulemused suurenenud huvi enam ei näidanud ja olid sarnased algtingimuse tulemustega.

Mida aga lapsed oma erinevatel keelelise ja kognitiivse arengu etappidel evidentsiaalsusest aru saavad, ei ole siiani selge. Siinne artikkel kirjeldabki Tamme jt (2014) sissejuhatavale eksperimendile järgnevat katset leida psühholingvistilise eksperimendi alusel, kas ja kuidas mõistavad eesti 4-, 6- ja 9-aastased lapsed kaudset evidentsiaalsust ning millises vanuses laste puhul võib öelda, et nad saavad aru, mida tähendab kaudse evidentsiaali vorm.

3. Meetod: katse kirjeldus

Et selgitada välja, kas ja kuidas lapsed kvotatiivivormis edastatud teabe allikat tajuvad, koostasime psühholingvistilise katse, mille käigus lapsele esitati vestlus kahe käpiknukust tegelase vahel, kellest üks kasutas vahendatud info edastamiseks kaudse kõneviisi olevikuvormi tunnusega *-vat*.

Katse tegija näitas lapsele kaht nukku ning ütles, et need on Alf ja Pärtel, keda tuleb hoolikalt kuulata. Seejärel vaadeldi Alfi ja Pärtli dialoogi kaudu, kas lapsed mõistavad, et evidentsiaaliga väljendatakse kelleltki teiselt inimeselt kuuldot. Dialoog oli järgnev:

Alf: *Minu ema töö juures olevat punaste plikititega arvutimäng.*

Pärtel: *Tore, Alf.*

Alf: *Minu ema töö juures olevat tõesti punaste plikititega arvutimäng.*

Alf: *Pean nüüd minema.*

Pärtel: *Taa-taa, Alf! (Alf läheb ära.)*

Katse tegija: *Mis Alf tegi? Mis Alf ütles?*

Laps: ... [taotletav vastus]

Katse tegija: *Kas Alf läks seda arvutimängu proovima?*

Laps: ... [taotletav vastus]

Katse tegija: *Kas Alf on seda mängu ise juba näinud, või on ainult ema või keegi teine talle seda öelnud? Alf ütles nii: „minu ema töö juures olevat punaste plikititega arvutimäng“.*

Pärast küsimust sai laps võimaluse oma vastust soovi korral kommenteerida. Katse videosalvestati ning katsetulemused kodeeriti. Andmete analüüsis laste nimesid ei kasutatud, need kodeeriti vastavalt lapse soole, nt POISS 1, TÜDRUK 2 jne.⁶

Katse tehti läbi kokku 91 nelja-, kuue- ja üheksa-aastase lapsega. Et siinne katse moodustas osa suuremast evidentsiaalsuse omandamise katsest, on eri vanuserühmades laste absoluutarv mõnevõrra erinev (vt tabel 1) ja tulemuste tõlgendamisel tuleb lähtuda vastuste osakaalust. 4- ja 6-aastaste lastega tehti katsed lasteaedades, 9-aastaste lastega koolides.⁷

⁶ Lapse isikuandmed ja salvestised hoitakse eraldi failides. Digimaterjali kasutatakse rangelt vaid mänguosade mõõtmiseks ning see ei ole avalik.

⁷ Katse tehti ajavahemikus 1. maist 2013 kuni 1. aprillini 2014 Tallinna lasteaias Mikumanni, Saku valla lasteaias Terake, Tallinna lasteaias Kiikhobu,

4. Katse tulemused

Laste antud vastused võib jagada kolmeks: (1) õiged vastused ehk sellised, kus laps ütles, et Alf on selle mängu kohta kuulnud kelleltki teiselt, (2) valed vastused ehk need, kus laps ütles, et Alf on seda mängu ise näinud, ning (3) ülejäänud ehk muud vastused, näiteks need, kus laps ütles, et ta ei tea, kas Alf on mängu ise näinud või selle kohta kelleltki kuulnud.

Katse tulemustest ehk vastuste jaotumisest kolme eagrupi kaupa annab ülevaate tabel 1.

Tabel 1. Kaudse evidentsiaalsuse tuvastamisvastuste jaotus earühmiti

	<i>Õige evidentsiaalne vastus Keegi teine ütles</i>	<i>Ise on näinud</i>	<i>Muu vastus, nt Ei tea</i>	Kokku
4-aastasi	11	10	1	22
Vastuste osakaal	50%	45%	5%	
6-aastasi	21	8	2	31
Vastuste osakaal	66%	25%	9%	
9-aastasi	36	2	0	38
Vastuste osakaal	95%	5%	0%	
				91

Nagu tabelist näha, erinesid katse tulemused kolme vanuserühma lõikes selgesti ja vanuse kasvades tõusis õigete vastuste osakaal.

Tabelist on näha, et nelja-aastased eesti lapsed ei saa veel kaudse kõneviisi vormist aru, eeldatud vastuste hulk jääb juhusliku valiku

Rocca al Mare koolis ja Tallinna Reaalkoolis. Katse tegijad olid Airi Kapanen, Andra Kütt ja Kadri Suurmäe.

piiridesse ehk on niisama suur kui valede vastuste oma. Pooled neljased lapsed arvasid, et informatsioon on otsene ja kõneleja on seda mängu ise näinud. Katse protseduur tundub aga nelja-aastastele selge olevat, sest kõigest 5% andis vastuseid, nagu „ei tea”, mis viitavad, et lapsed ei saanud aru, mida neilt oodatakse. Oma vastust nelja-aastased lapsed ei kommenteerinud.

6-aastaste laste tulemused on juba ülalpool nn juhusliku valiku piiri (tavaliselt loetakse selleks vähemalt 60% õigeid vastuseid). Võib oletada, et just selles vanuses hakkavad lapsed kaudse kõneviisi vormist aru saama. Sarnaselt 4-aastastega ei kippunud ka kuueaastased oma vastust kommenteerima.

9-aastaste laste kohta võib väita, et nad mõistavad kaudse evidentsiaali morfoloogilise markeri tähendust, sest eeldatud vastuste osakaal on juba 95% – 38 lapsest ütles ainult kaks, et info on otsene. Mõned lapsed ka kommenteerisid, miks nad arvavad, et Alf ei ole seda mängu ise näinud, ning töid oma otsuse alusena muu hulgas välja kaudse kõneviisi vormi:

POISS 1: „Noo, kui seal on *olevat*, siis talle pigem öeldi”

POISS 2: „Minu arust ta ei ole ise näinud, sellepärast et ta ütles *olevat*”

Üks laps kasutas selgituses kaudse kõneviisi vormi rõhutamist:

Katse läbiviija: „Mis Sa arvad, kas talle on keegi öelnud seda või on ise näinud?”

POISS 3: „Ma arvan, et talle on keegi öelnud, sest *olevat* [rõhutades]”

Ühe lapse vastusest võib välja lugeda, et kaudne info ei tundu mitte ainult lihtsalt kaudse, vaid ka kahtlasena, sest laps seostab seda valetamisega: küsimusele „Mis Alf ütles või tegi?” vastas see laps: „Ma ei tea, kas ta valetas või siis läks ta seda mängima.”

Enamasti vastasid 9-aastased esimesele küsimusele (jutustades dialoogi sisu ümber) kindlas kõneviisis, et ema töö juures on

punaste plikititega arvutimäng – ja seda isegi juhul, kui hiljem öeldi, et keegi on ikkagi talle öelnud või et keegi on näidanud. Ühel korral esines ka olukord, kus laps kasutas *vat*-vormi asemel ise hiljem sündmusest rääkides *pidi olema* konstruktsiooni. Ka kasutati sellist topeltmarkeerimise vormi nagu *pidavat olevat*.

Kokkuvõtteks võib katse kohta öelda, et see tundus oma üldise ülesehituse poolest ühtviisi hästi sobivat nii nelja- kui ka üheksa-aastastele. Situatsioon tundus lastele hästi mõistetavana ning ka 9-aastased vastasid ootuspäraselt ega pidanud katset ebaloomulikuks või liiga lapsikuks, kuigi kommenteerisid, et katse oli liiga kerge. Nelja-aastastel lastel võttis vastamine siiski pisut rohkem aega kui vanematel lastel.

Arutelu ja kokkuvõte

Artiklis kirjeldatud katse tulemused lubavad väita, et eesti lapsed omandavad kaudse kõneviisi tähenduse hilja – alles pärast kuuendat eluaastat, nagu oligi oletatud. Võrreldes tulemusi keeltega, kus evidentsiaalsuse väljendamine on kohustuslik (nt türgi), võib öelda, et eesti keeles omandatakse kaudne evidentsiaalsus selgelt hiljem. Türgi keeles omandatakse järelaluslik evidentsiaalsus teise eluaasta paiku ja kaudne evidentsiaalsus kolmanda eluaasta paiku (Aksu-Koç jt 2009: 17–18). Eesti kaudse evidentsiaalsuse omandamist alles kuuenda eluaasta järel võib seega pidada väga hiliseks.

Kaudse evidentsiaalsuse hilist omandamist võivad seletada mitmed tegurid. Esiteks, kuna eesti keele partitiivevidentsiaal kannab osaliselt ka episteemilist modaalsust, siis on tema kaudsusega seonduvat tähendust mõistmiskatsete teel üldse üsna keeruline kindlaks teha. Teiseks ei vastandu kaudsele evidentsiaalile eesti keele grammatikasüsteemis konkreetne otsene evidentsiaal. Ka ei kuulu eesti kaudne evidentsiaal kohustuslike grammatiliste markerite sekka.

Kõnesituatsioonis, kus kõneleja edastab evidentsiaaliga märgitud kaudset infot, ei ole lapsel evidentsiaali tähenduse mõistamiseks ja järeldamiseks ehk mingil muul ajal toimunud sündmuse kohta algse info edastamisest piisavalt teavet. Seetõttu on ka teistes keeltes kaudsetest evidentsiaalidest arusaamine suhteliselt hiline.

Lisaks on tähtis lapse suhtlus- ja keelekogemus. Endiselt jääb näiteks lahtiseks, kas lastel on evidentsiaalsuse mõistmiseks üldse vaja olla osaline kahes kõnesituatsioonis, mille alusel kaudse evidentsiaali täpset tähendust on võimalik järeldada, st nii selles kõnesituatsioonis, kus teave edastatakse näiteks kõnelejal A kuulajale B, kui ka teises kõnesituatsioonis, kus endine kuulaja B muutub kõnelejaks ja teavitab varem kuuldust uut kuulajat C just kaudset evidentsiaali kasutades.

Selliste situatiivsete kokkulangevuste, kuid ka teiste inimeste kavatsuste ja edastatud info mõistmise aluseks olevate kognitiivsete võimete hilise arengu taustal on üksjagu imestamisväärne, et kaudne evidentsiaal üldse omandatakse. Võib oletada, et eesti keele evidentsiaalkategooria piirid ongi segunenud episteemilise modaalsuse omadega, kuna ka täiskasvanud emakeelekõnelejad ei ole kaudset evidentsiaali puhta evidentsiaalina omandanud (vt Tamm 2009: 376–379, Erelt 2013: 126). Meie katse kitsendatud tingimustes osutus siiski võimalikuks näidata, et kui eemaldada modaalse tõlgenduse võimalus, siis mõistetakse kaudse kõneviisi vormi kindlalt kaudse evidentsiaalina.

Kui võrrelda kaudse kõneviisi vormi omandamist teiste eesti keele grammatiliste vormide omandamisega, võib öelda, et selle hiline omandamine on nende andmete taustal mingil määral ootuspärane. Näiteks omandavad eesti lapsed varakult need vormid, mis on sisendkeeles sagedased ja millele on omane üksühene vastavus vormi ja tähenduse vahel (nt verbi isiku- ja ajavormid). Kolmeaastaselt paistab eesti keelt omandaval lapsel olemas olevat

n-ö grammatika tuum: nimisõna grammatilised ja kohakäanded ning verbi lihtminevik ja imperatiiv, millest viimane ilmub juba enne kaheaastaseks saamist. (Argus 2004: 46, Argus 2008). Ka sisendkeeles üsna harv umbisikuline tegumood omandatakse üsna varakult, tõsi, pärast isiku- ja ajakategoriat ehk umbes kolmanda sünnipäeva paiku (Vija jt 2009: 335). Hiljem omandatakse sellised vormid, mille puhul puudub vormi ja tähenduse vahel üksühene vastavus. Nii omandatakse suhteliselt hilja näiteks aspekti kandev vormivalik, täisobjekt koos genitiivvormiga ilmub alles umbes viie aasta vanuselt (Argus 2008: 40).

Vormi ja tähenduse vastavuse kõrval mängib suurt rolli sisendkeel. Näiteks kausatiivverbide puhul vormi ja tähenduse üksühene vastavus küll puudub, sest kausatiivsust saab väljendada ka leksiikaalselt ja kategooriaomasel *ta*-liitel on mitmeid muid tähendusi, kuid kausatiivverbid on lapse sisendkeeles siiski suhteliselt sagedased ning ilmselt seetõttu omandatakse need üsna varakult – enne kolmeaastaseks saamist (Argus 2012). Nii tundubki, et kaudse evidentsiaalsuse omandamisel mängib pragmaatiliste ja kognitiivsete tegurite kõrval kõige enam rolli see, et kaudse kõneviisi vorme leidub sisendkeeles lihtsalt väga harva.

Tänu ja panused

Uuringut on rahastanud Kesk-Euroopa Ülikool: uurimistoetus CEU RSS F-1010-3.1 2013, projekt „Evidentsiaalsus ja geneerilisus sotsiaalkognitiivse arengu seisukohast“. Autorite panused on järgmised: katse koostaja A. Tamm; andmekogu R. Argus (korpus), A. Kütt ja K. Suurmäe (katsed); teoreetiline raam R. Argus ja A. Tamm; analüüs R. Argus, A. Tamm, A. Kütt ja K. Suurmäe. Katsete läbiviimise eest täname ka A. Kapaneni ja S. Parme.

Kirjandus

- Aikhenvald, Alexandra Y. 2004. *Evidentiality*. Oxford: OUP.
- Aksu-Koç, Ayhan 1988. *The Acquisition of Aspect and Modality. The Case of Past Reference in Turkish*. (= Cambridge Studies in Linguistics. Supplementary volume.) Cambridge: CUP.
- Aksu-Koç, Ayhan; Dan Slobin 1986. A psychological account of the development and use of evidentials in Turkish. – Wallace Chafe, Johanna Nichols (eds.), *Evidentiality: the Linguistic Coding of Epistemology*. (= Advances in Discourse Processes 20.) Norwood, New Jersey, 159–167.
- Aksu-Koç, Ayhan; Hale Ögel Balaban, Ercan İ. Alp 2009. Evidentials and source knowledge in Turkish. – *New Directions in Child and Adolescent Development*, 125, 13–28.
- Argus, Reili 2004. Verbi eelkäijatest esimeste kolmeliikmeliste mini-paradigmadeni eesti ja soome keele võrdluseks. – Helle Metslang, Maria-Maren Sepper, Jane Lepasaar (toim.), *Toimiv keel II. Töid rakenduslingvistika alalt*. Tallinn: TPÜ kirjastus, 37–52.
- Argus, Reili 2008. Psühholingvistiline katse eesti keele objekti käändevahelduse omandamise uurimise meetodina / Psycholinguistic experiment as a method of studying the acquisition of case alternation of the object in Estonian. – *Emakeele Seltsi aastaraamat*, 54, 22–43.
- Argus, Reili 2012. Kausatiivsuse omandamisest eesti keeles / Acquisition of causatives in Estonian. – *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat / Estonian Papers in Applied Linguistics*, 8, 5–19. doi:10.5128/ERYa8.01
- Csibra, Gergely; György Gergely 2009. Natural pedagogy. – *Trends in Cognitive Sciences*, 13, 148–153.
- Choi, Soonja 1995. The development of epistemic sentence-ending modal forms and functions in Korean children. – Joan Bybee, Susanne Fleischman (eds.), *Modality in Grammar and Discourse*. (= Typological Studies in Language 32.) Amsterdam: John Benjamins, 165–204.
- Clark, Eve 2004. How language acquisition builds on cognitive development. – *Trends in Cognitive Sciences*, 8, 10, 472–478.

- De Villiers, Jill; Jay Garfield, Harper Gernet-Girard, Tom Roeper, Margaret Speas 2009. Evidentials in Tibetan: acquisition, semantics, and cognitive development. – Stanka A. Fitneva, Tomoko Matsui (eds.), *Evidentiality: A Window into Language and Cognitive Development*. (= *New Directions for Child and Adolescent Development* 125.) San Francisco: Jossey-Bass, 29–47.
- EKG I 1995 = Mati Erelt, Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael, Silvi Vare. *Eesti keele grammatika. I. Morfologia, sõnamoodustus. Trükki toimetanud Mati Erelt (peatoimetajana), Tiiu Erelt, Henn Saari, Ülle Viks. Eesti Teaduste Akadeemia. Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn.*
- Erelt, Mati 2013. *Eesti keele lauseõpetus. Sissejuhatus. Õeldis*. (= *Tartu Ülikooli eesti keele osakonna preprintid* 4.) Tartu.
- Fitneva, Stanka 2001. Epistemic marking and reliability judgments: evidence from Bulgarian. – *Journal of Pragmatics*, 33 (3), 401–420.
- Gopnik, Alison; Peter Graf 1988. Knowing how you know: Young children's ability to identify and remember the source of their beliefs. – *Child Development*, 59, 1366–1371.
- Kehayov, Petar 2004. Eesti keele evidentsiaalsussüsteem mõne teise keele taustal. Morfosüntaks ja distributsioon. – *Keel ja Kirjandus*, 11, 812–829.
- Kolk, Anneli; Triin Raud, Mariliis Kaldoja 2010. Sotsiaalsete oskuste ja n-ö mõtete lugemise võime areng lastel nooremas koolieas. – *Eesti Arst*, 89 (11), 725–732.
- Kütt, Andra; Anne Tamm, Reili Argus 2014. Evidentsiaalsus ja kognitiivne dissonants: ühe esmase katse tulemused. – *Oma Keel*, 1, 51–58.
- O'Neill, Daniela K.; Alison Gopnik 1991. Young children's ability to identify the source of their beliefs. – *Developmental Psychology*, 27, 390–397.
- Papafragou, Anna; Peggy Li, Youngo Choi, Chung-hye Han 2007. Evidentiality in language and cognition. – *Cognition*, 103, 253–299.
- Pillow, Bradford H. 1989. Early understanding of perception as a source of knowledge. – *Journal of Experimental Child Psychology*, 47, 116–129.
- Rett, Jessica; Nina Hyams, Lauren Winans 2013. The effects of syntax on the acquisition of evidentiality. – Sarah Baiz, Nora Goldman, Rachel

- Hawkes (eds.), BUCLD 37: Proceedings of the 37th Annual Boston University Conference on Language Development. Cascadilla Press.
- Sepper, Maria-Maren 2005. Vahendatuse morfosüntaktiline väljendamine eesti kirjakeeles 19. sajandi lõpust 20. sajandi lõpuni. Magistritöö. Käsikiri TLÜ eesti keele ja kultuuri instituudis. Tallinn: Tallinna Ülikool.
- Slobin, Dan; Ayhan Aksu-Koç 1982. Tense, aspect and modality in the use of the Turkish evidential. – Paul Hopper (ed.), *Tense-Aspect: Between Semantics and Pragmatics*, Philadelphia: John Benjamins, 185–200.
- Tamm, Anne 2009. The Estonian partitive evidential. Some notes on the semantic parallels between the aspect and evidential categories. – Lotte Hogeweg, Helen de Hoop, Andrei Malchukov (eds.), *Papers from TAM TAM. Cross-linguistic Semantics of Tense, Aspect, and Modality*. (= *Linguistics Today* 148.) Amsterdam: John Benjamins, 365–401.
- Tamm, Anne; Reili Argus, Kadri Suurmäe 2014. Evidentsiaalid: kas uskuda või mitte? Teabe vormi mõju eesti koolieelikute käitumisele / Evidential sentences guiding Estonian preschoolers' exploration of novel objects and their properties. – *Emakeele Seltsi aastaraamat*, 59, 244–261. doi:10.3176/esa59.13
- Vija, Maigi; Reeli Torn-Leesik, Renate Pajusalu 2009. Tegumood eesti lapsekeeles / Voice constructions in Estonian child language. – *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat / Estonian Papers in Applied Linguistics*, 5, 329–344.
- Öztürk, Özge; Anna Papafragou 2007. Children's acquisition of evidentiality. (= BUCLD 31 Online Proceedings Supplement.) <http://papafragou.psych.udel.edu/papers/BU-Ozge.pdf> (30.08.2014).

The acquisition of the morphological marker of evidentiality in Estonian: the results of a comprehension experiment

Reili Argus, Kadri Suurmäe, Andra Kütt
Tallinn University

Anne Tamm
Johns Hopkins University, CEU, KRE

The aim of the article is to establish when Estonian children begin to understand the Estonian morphological evidential (e.g., *ole-vat* “supposedly, it is”) as an indirect evidential. Estonian is one of the few languages in Europe with a grammatical evidential. However, the Estonian evidential is an atypical evidential. It has developed from a partitive case form of a non-finite verb (the partitive evidential) and, therefore, gives rise to epistemic modal readings as well. Another relevant factor that was taken into account in this study was the interdependence of linguistic and social cognitive development in the acquisition of evidentials. Of the age groups that were studied—four-, six-, and nine-year-olds—only nine-year-olds had already reached the social cognitive development level necessary for understanding indirectness: the realization that a statement is mediated. Therefore, the acquisition of the Estonian morphological evidential marker is a valuable source of evidence in many respects. The experiments conducted with 91 children separated purely indirectness-related semantics from epistemic modal semantics. At the age of four, only half of the children interpreted the evidential as an indication of indirectness. This age group may have understood the evidential form as an epistemic modal or not understood it at all. At the age of six, sixty-six percent of the children understood the form as a vehicle of expressing indirect evidence. Nine-year-olds were already confident in interpreting the partitive evidential as an indirect evidential, since 95% of them attributed the information that they were presented with

as indirect and not deriving from the speaker herself as the original source of the conveyed information.

Keywords: first language acquisition, Estonian, experimental methods